

Egy dudás két csárdában

Dsida Jenő 1930. március 18-án Kolozsvárról felszállt a budapesti vonatra. Az utazás meglehetősen kellemesnek ígérkezett. Útitársnője ugyanis az utazás időtartamára gondjaira bízott fiatal lány, *Kovács Erzsébet* volt, Kovács László, Dsida kolozsvári kollégájának, az *Erdélyi Szépmíves Céh* lektorának testvérhúga. A közös utazásból – annak rendje és módja szerint – szerelem kerekedett. Csakhogy Dsida budapesti útjának egyik okául éppen egy másik, Budapesten élő Erzsébet meg látogatása szolgált. Szerelmüket, illetve szerelmeiket csupa titok és homály fedi.

Dsida Jenő, a *poeta angelicus*, a *kamasz arkangyal* alakja – ahogy a szakirodalom és a modern kiadások kiadói kedvtelve emlegetik – rövid, még a krisztusi kort sem megérő életével, kálváriát járó, hatévi titkos jegyes-ség utáni házasságkötésével is szinte legendássá nőtt. De modern legendák és modern angyalok – talán – egyáltalán nincsenek.

Sokáig tudtuk úgy, hogy feleségén kívül egyetlen fiatalkori nagy szerelme volt. Az a bizonyos budapesti *úticél*: *Kócsy Erzsébet*. „*Dsida Jenő szerette volna feleségül venni, a költő édesanyja azonban lebeszélte erről a házasságról, mivel a menyasszonyjelölt három évvel idősebb volt. A költő az édesanyját rajongásig szerette, ezért lemondott tervéről. Ezután Kócsy Böske a szüleivel Budapestre települt, de 1931 márciusáig tartották a kapcsolatot egymással*” – szövelt az egyes elemekben igaz, de tudatos ferdítésektől és elhallgatásoktól sem mentes, cukrozott későbbi magyarázat. Mi hát az igazság?

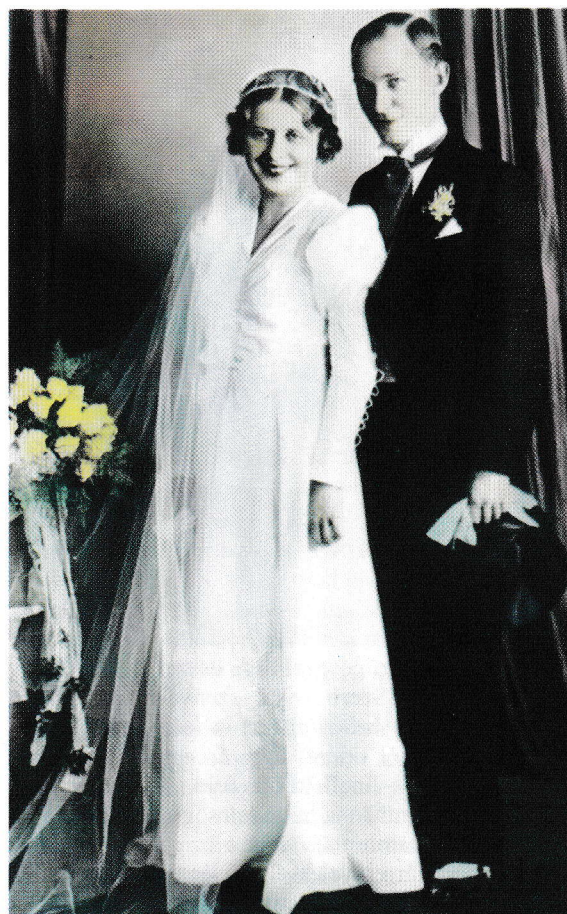
Azon a márciusi kiránduláson Budapestre érkezve, Dsida nyomban Kócsy Erzsébethez igyekezett. Találkozásuk emlékét őrzi többek között, a „*Kicsi Böskének a Kis pipában adta 930. III/19-én, Budapesten Jenő Bátyja*” ajánlással írott *Mese, mese, mátkac. vers* is. A Dsida győri látogatásával megszakított budapesti tartózkodás alatt, kikövetkeztethetően, többször is találkozott, de a március 28-i, kolozsvári visszaúton Dsida már ismét

Kovács Erzsébet kísé-rőjéül szegődött. Innentől kezdve Dsida bizonyíthatóan fenntartotta e *szimultán* szerelmi viszonyt, s igaz, váltakozó hévvel, de párhuzamosan írta szerelmes leveleit és verseit a két Böskéhez, egyiknek helybe, Kolozsvárra (majd később Gerendkeresztúrra és Nagyváradra), a másiknak Budapestre.

Ha feltesszük, hogy a földrajzi távolság okán a két lány nemigen tudhatott egymás létezéséről, akár érthetetlennek is tűnhet, vajon miért övezte mindkét viszonyt folyamatos konspirálás és titkolódzás. Az okokat többféle, s lányokként más-más irányban kell keresnünk.

Kócsy Erzsébet esetében nem feledkezhetünk meg arról a ma már kevésbé megütközést keltő tényről, hogy a lány Dsidánál három évvel idősebb, azaz 26 éves volt ekkoriban. A korabeli kisvárosi közvélemény szerint mindenképpen idősecske már a férjhezmenetelhez, ráadásul amúgy is érthetetlen lény: saját munkájából megélni kívánó és tudó zongoratanárnő. Míg azonban a lányék Budapestre költözése valóban növelte a Dsidától való fizikai eltávolodást, mindaközben – paradox módon – éppen hogy csökkentette a Kolozsvárra (s Dsidához) többször hazalátogató Böske, illetve a Budapestre fel-felránduló költő feletti kettős családi felügyeletet és a kapcsolatukat kísérő állandó tilalmakat.

1930 késő tavasza azonban – átmene-tileg – mégis Kovács Böske javára dőlt el, aki ekkor a kolozsvári református leányiskolai érettségije után, Ignác Rózsa, a későbbi írónő barátnőjeként 1929-től a kolozsvári egyetem görög-latin szakos hallgatója. (Elegendő pénze nem

Dsida Jenő esküvői fényképe

lévén, 1931–1934 között megszakította tanulmányait, s a nagyvárad református leánygimnáziumban vállalt nevelőnői állást.) A kapcsolatuk teljes titokban zajlott. Kovács Erzsébet bátyján és annak feleségén, az *Erdélyi Szépmíves Céh* kiadóhivatalának vezetőjén, Kádár Ilo-nán, azaz Sulin kívül biztosat nemigen tudhattak róluk.

Nyilvánvaló azonban, hogy a korabeli Kolozsvár sejthetett valamit a titokról, hiszen – többek között – a *Céh* belső ügyein felpaprikázódott Berde Mária egy 1933. június 17-én kelt, Molter Károlyhoz írott levelében a következő utalást ejtette el: „...a fontos itt, hogy *Lacit* (Kovács Lászlót) kérdőre vontam, miért adta ki Dsidának a könyvet bírálatra, holott akkor már tudták, milyen jellemtelen volt Bárdal szemben. (Havonta keres a CÉHnél, udvarol Laci húgának, s könyvet készít elő.) Ilyen

ember nem fog őszinte lenni kenyér-
adóival szemben.”

Az író felháborodott véleményéből, valamint Dsidának egy Kovács Böskének írott 1930. május 12-i levélrészletéből több dolog deríthető ki. „Másnap elmentem Sulihoz és bevallottam neki is komolyan, hogy nagyon, nagyon szeretlek... Valósággal megalázkodtam, amikor kértem, hogy – most, amikor annyi sok-sok csúnya életállomás után végre eljutottam Hozzád, – ne vegyenek el tőlem... Suli nem akart előbb békét kötni, mindenképpen folytatni akarta a harcot Nálad ellenem, akkor azonban egészen más hangot vettem fel. Nagy és gőgös önbizalommal (hazug volt az nagyon és aggódó, éreztem), kijelentettem, hogy úgyis csak azt teszem, amit akarok és Te úgyis rám fogsz hallgatni és így talán még kevésbé leszek becsületes. Jobb, ha békét kötünk. – Akkor elmondta Suli, hogy a tanulmányaidat és a lelki egyensúlyodat félti tőlem.” – szól az írás. Először is az, hogy saját korában Dsida anygalként való megítélése – legalábbis nem volt egyértelmű. Másrészt az, hogy a Kovács Böskéhez való viszony alakulásában – a családi félelmeken túl, melyek oka volt Dsida betegsége, szegénysége – belejátszottak az éppen Dsida személye körül kirobbant, s végül az Erdélyi Szépművészeti Társaságához vezető indulatok.

Dsida Jenő „nyeregben”

Kolozsvár

1930 nyarán Dsida Kovács Erzsébethez írott leveleinek kedvetlenebb, néhol lemondó, fakó hangja, az elejtett levélbeli félszavak, a postázott versek hangulata valami ki nem mondott, inkább csak sejtethető kettejük közötti feszültségről árulkodik. Csak annyit tudunk bizonyosan, hogy Kovács Erzsébet alig tartózkodott ez idő tájt Kolozsváron, hol Gerendkeresztúron nyaralt az őt féltő családtagok aggódó pillantásai közepette, hol nagyváradai munkája után járt.

Kócsy Erzsébet azonban nagyon is ott volt, Budapestről Kolozsvárra érkezett rokoni látogatásra. A Dsidával való – feltehetően – hosszabb idő utáni találkozás igen jól sikerülhetett, hiszen 1930. szeptember 7-i ajánlással az *Ajándék* c. verset írta – csak nemrég tudjuk, hogy – Kócsy Böskének. Ezután újra megsűrűsödtek a Budapestre küldött, Kócsy Erzsébethez írott levelek, majd karácsonykor újra találkoztak.

Az új év elején, 1931 januárjában azonban – mikor Kovács Erzsébet az iskolai téli szünet idejére minden valószínűség szerint hazautazott Nagyváradról –, Dsida és Kovács Erzsébet kibékült. A lányhoz írt levelek hangja ismét felforrósodott, bár kétségtelen, hogy Dsida neki küldött mondatai, szavai nemegyszer visszacsengenek – a másik, a Kócsy Erzsébetnek küldött korábbi levelekből.

Ezután Dsida csak márciusban, több mint két hónapi hallgatás után jelentkezett újra Kócsy Böskénél, de már csak két becsületből írt levél árulkodik kap-

csolatuk elhidegüléséről, s így egyáltalán nem lehetett meglepő, mikor kitűdött, hogy Kócsy Erzsébet 1931. december 30-án házasságot köt dr. Asztalos Miklóssal, a későbbi neves történésszel.

Dsida és Kovács Erzsébet kapcsolata még nyáron is tarthatott, mígnem a következő iskolaév kezdete után Dsida újra egyedül maradván, 1931 őszén megismerte későbbi feleségét, Imbery Melindát. A Melinda-szeretlem hamarosan kirostálta a vetélytársnőket, Dsida Jenő és Kovács Erzsébet viszonya megszakadt. Ha megszakadt... Kovács Erzsébet 1987-ben hunyt el; férjhez soha nem ment. A hozzá írott Dsida-verseket és -leveleket a konyhai asztal fiókjában őrizte, s életében senkinek meg nem mutatta.

Dsida és Melinda hosszú szeretlem után 1936 januárjában titokban váltott jegyet, s végre 1937. július 22-én, majd július 31-én tartották – a szülői ellenállást végleg legyőzve – a polgári, illetve a Márton Áron szentesítette egyházi esküvőt. Az *angyali szeretlem-halálos házasság* Dsidája révbe ért.

Csak időnként látogatta meg – akár éjszaka is – Fodor Jolán gépírónőt, kolléganőjét, kinek lakáskulcsát az esküvőt követően is megtartotta, s néhány „Te: meleg száj. / Te: meleg szem. / Ha fázom: / nálad melegszen”-féle, alkalomra született verssel kedveskedett neki.

Esküvője után nem egészen egy évvel, 1938. június 7-én nyugodott meg végleg Dsida Jenő gyenge szíve.